

ETNOPEĞAGOĞI

Atabek Yurdu

İkram ÇINAR

5. Baskı

Doç. Dr. İkram ÇINAR

ETNOPEDAGOJİ
Atabek Yurdu

ISBN 978-605-037-018-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ekim 2019, Ankara

5. Baskı: Şubat 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. İkram ÇINAR

Doç. Dr. İkram Çınar, Ardahan'ın Posof ilçesinde dünyaya geldi. Posof Lisesi'nden sonra Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Programını bitirerek sınıf öğretmeni oldu. Kahramanmaraş ve Malatya'da görev yaptı. Öğretmenlik yaparken İnönü Üniversitesi'nde Eğitim Yönetimi ve Denetimi programını bitirdi ve İlköğretim Müfettişi olarak atandı. Yüksek lisansını İnönü Üniversitesinde, Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında yaptı. Aynı alanda 2002 yılında Hacettepe Üniversitesinde "bilgi yönetimi" konusunda doktorasını tamamladı.

1997'den 2008 yılına kadar İnönü Üniversitesinde görev yaptı. Yönetmelik görevlerin yanı sıra 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayını düzenledi. İnönü, Uludağ ve Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültelelerinde çalıştı.

"İlkokuma ve Yazma Öğretimi", "Neden ve Nasıl Mankurtlaştırılıyor", "Öğrenci Kulüpleri ve Demokrasi Kültürü" ve "Atabek Yurdu: Jeokültürel Yaklaşım" adlı kitapları yayımlandı. Editörlüğünü ve ortak yazarlığını yaptığı kitapları vardır. Bir süre TRT Çocuk kanalında yayınlanan Pepee adlı üç boyutlu çocuk dizisinin senaryo danışmanlığını yaptı. Ulusal ve uluslararası toplantılarda sunulmuş bildirileri ve araştırmaları bulunmakta, eğitim öğretim konularında konferanslar vermektedir. İnternette "Eğitim Dergisi"ni ve "Uluslararası Etnopedagoji Dergisi"ni yayınlamaktadır.

Eğitim politikası, mankurtlaştırma, etnopedagoji, bilgi yönetimi, öğrenci kulüpleri, Ahıska ve Atabek Yurdu jeokültürü ilgi ve çalışma alanlarını oluşturmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-0645-1895

ÖN SÖZ

Eğitim bilimleri alanında modern eğitim araştırmaları büyük ölçüde okulla sınırlandırılmıştır. Toplum ve ailede verilen, kökü yüzlerce yıl öncesine dayanan eğitim deneyimi de yeterince ilgi görmemiş hatta bir bakıma küçümsenmiştir.

Geçmişte, Piyaje (Piaget) gibi gelişim psikolojisi alanında çalışan bilginlerin kuramları bilinmiyordu. Ancak benzer kuramlar toplumlarda yüzlerce yıllık deneyim birikiminden çıkarsanarak elde edilmiş ve kullanılmıştır. Yakın zamana kadar okuma yazma dahi bilmediği halde hakkaniyetli, barışçı, başkalarına saygılı, onurlu, erdemli, büyük uygarlıkları kuran çocuklar yetiştiren bir toplum ve onun eğitim geleneği vardı. O yine vardır. Zira böylesine bir eğitim, yazılı hale getirilemediği ve bir kenara itildiği halde aile ve toplumda yine kullanılmaktadır. Bilimsel bilgi elbette vazgeçilemez derecede önemli ve önceliklidir. Ancak yüzyılların deneyim birikimi olan bilgileri ihmal edecek kadar bilgi fazlalığı yoktur. İşte bu gerekçe etnopedagojiyi yeni bir çalışma alanı olarak önemli kılmaktadır.

Türkiye'de çokkültürlü eğitim, kültürlerarası eğitim, eğitimin folklorla ilişkisi gibi konu ve kavramlar olmakla beraber, ülkedeki belli bir toplumun kesit olarak alınıp, o toplumun kendi sistematik özgünlüğü içinde, geleneksel çocuk eğitimini etnopedagojik bir yaklaşımla irdeleyen araştırmalar bulunmamaktadır. Batı toplumlarında da çok azdır. Etnopedagoji daha çok Türk Dünyasında ele alınan bir konudur. Yakın zamanda kurulmuştur ve kurucusu da G. Volkov adında Çuvaş bir bilgindir.

Türkiye'de belli bir toplumun geleneksel çocuk yetiştirme biçimi ve bunu yaparken kullandığı folklorik-etnografik malzeme üzerine sistematik çalışmalar günümüzde yok denecek kadar azdır. Buna rağmen gerek etnopedagojik gerekse etnodidaktik açıdan ileri araştırmalar yapmaya yetecek kadar malzeme ve bilgi kaydı bulun-

maktadır. Bu bağlamda halk bilimcilerimize minnet borçluyuz. Ge-riye, eğitim bilimcilerin bu birikimi deşerek muazzam büyüklükte ve muhteşem zenginlikteki deneyim birikiminin bilimsel açıklamasını yapmak ve bu empirik bilgiyi kullanıma sokmak kalıyor. Bu kitap ilk çalışma olarak bu niyetin ürünüdür.

Son yıllarda toplum üzerinde yapılan araştırmalarda Sosyolo-ji yerine Antropolojinin ikâme edilmesine yönelik kuşku ve kaygı- lar vardır. “Etno” öneki ile başlayan çalışma ve araştırmaların ulus devletlerin varlığını tedirgin edeceği kuşkusuna dile getirilmektedir. Bilimsel kuşkuculuk iki defa düşünmeyi sağlayarak olası hataları azaltan bir etki yaratır. Ancak kaygılar ilerlemeyi engelliyorsa don- durucu olur. Eğitim söz konusu olunca bu kaygının geçerli ve inan- dırıcı olmadığı gibi, “millî eğitim” kavramının içinin doldurulması açısından gerekli olduğu bile söylenebilir. Zira okulda öğretilenler ve ailede öğrenilenler birbiriyle uyumlu olmalıdır. Bu durum eğitim- cileri ailede verilen eğitimi bilmeye zorlamaktadır. Ayrıca, okulda bilimsel eğitim verilmek zorundadır. Ailede verilen eğitimin buna karşı olması halinde okul etkisizleşecektir. Geleneksel empirik bilgi ile çağdaş bilimsel bilgi çelişiyorsa bilimsel olan tercih edilmelidir. Zira geçmişten gelen bilginin bir kısmı, geçmişte doğru ve sorun çö- zücü olsa bile, ortam ve koşulların hatta bilgi tabanının değişmesiyle geçersiz kalmış olabilir.

Etnopedagoji araştırmaları, önce modernleşmenin, sonra ise küreselleşme sürecinin yarattığı ulusal kültür erozyonu ve yozlaş- manın aşındırıcı etkilerinin azaltılmasına hizmet ederek, binlerce yılın deneyim birikimini anlamaya ve pay çıkarmaya yol açacaktır. Toplumun eğitim uygulamalarında olup, henüz bilimsel literatüre girmemiş ya da bilimsel olarak incelenmemiş yöntem ve tekniklerin bilim alanına taşınmasına vesile olması da beklentiler arasındadır.

Etnopedagoji, bir kavmin (budunun, toplumun, etnik grubun) çocuklarını eğiterek kendi ülküsel insanını elde etme girişimini araş- tıran bir alandır. Etnopedagoji yerine Halk Pedagojisi demek doğru

olmayacaktır. Zira halk, kültürel aidiyetleri dikkate alınmayan bir kalabalık olarak anlaşılmaktadır. Halk söz konusu olduğunda etnopedagoji değil, etnopedagojiler demek gerekecektir ki bu da kavramı dolambaçlı yollara sokmak anlamına gelir.

Her aile, toplumda iyi bir yer edinebilmesi için çocuklarını ideal özelliklere sahip olarak yetiştirmek ister. İdeal özellikler nelerdir ve o insan nasıl elde edilebilir? Bu arayış ve düşünce toplumun ülküsel-leştirdiği bir insan tipini ortaya çıkarır. Etnopedagoji, bu “ideal insanı” belirgin bir hale getirmek, onu yetiştirmede kullanılan araçları ortaya koymak ve okul eğitimi yoluyla aileye yardım etmek görevini üstlenebilir.

Etnopedagoji, eğitim bilimlerinin hepsiyle yakından ilişkilidir. Umut edilir ki eğitim bilimcilerimiz kendi alanlarında toplumunun içine döner, etnografya ve halkbilim çabalarından hatta toplumun kendisinden alacağı formülleri çağın ve bilimin katalizörlüğünden geçirerek özgün bilgiler ortaya koyarlar.

Eğitim Politikaları alanındaki çalışmaları, yazarı etnopedagoji konusuna getirmiştir. Eğitimle mankurtlaştırmak (“Neden ve Nasıl Mankurtlaştırıyoruz”, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık) araştırmalarından sonra “kök değer” vurgusu yapmak kaçınılmazdı. Bu kitapta köklere dönüşten söz edilmiyor. Bu kitap, kök değerleri doğru yerde aramayı, aile ocağından ve toplumdaki hareket etmeyi öneriyor. Zira, eğitim bir ulusun çocuklarına karşı görevi olarak düşünüldüğünde, toplumdaki hareket etmek zaten kaçınılmazdır.

Bilinir ki, belli bir konuda yayınlanan ilk kitap, ilk olmanın onurunu taşıdığı gibi bazı riskleri de taşır. Böylesi bir kitabın yazılmasında, başka bir model olmadığından dolayı zorluklarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Yazar, tartışmalı konularda bütün eleştiri ve şimşekleri göğüslemek zorunda kalır. Bunlar bu kitap için de geçerlidir. Yapıcı eleştiriler, kitabın gelecek baskı ve ciltlerinin daha yüksek nitelikli olması için yapılmış dostça uyarılar olarak kabul edilecektir. Kamuoyunun bu çalışmayı ilgiyle karşılaması, ülkemize, ulusumuza

ve bilime, başta eğitim politikaları olmak üzere eğitim bilimlerine katkı olarak yansıyacaktır. Umulur ki bu kitabın açacağı pencereden dolacak ışık, eğitim bilimlerinde yeni konu ve araştırma alanlarını da aydınlatsın.

Bu kitap Türkiye için yeni bir bilim alanı olan Etnopedagojinin tanıtımı iken bir yandan da alan araştırmasıdır. Bu alan, 1829 Edirne Antlaşması ile dağıtılan, özgün bir kültür bölgesi olan Atabek Yurdu'nu kapsamaktadır. Kitap, gölgede kalan bu bölgenin yeniden gün yüzüne çıkarılmasına vesile olursa yazarını ayrıca mutlu edecektir.

Zor bir konuydu; geniş bir alanı bilmeyi ve bazen eski konulara yeni bakış açısından bakmayı gerektirmekteydi. Elden gelen yapılmaya çalışıldı. Konunun kuramsal temelleri hakkındaki en büyük bilgi birikimi Rusçadaydı. Bu birikimin aktarılmasında kendisi de bir Atabekli olan Türkolog Dr. Minara Çınar'ın çevirileri büyük katkı sağladı. Katkılarından dolayı kendisine minnettarlığımı bildiriyorum.

Etnopedagoji konusunda söyleyeceklerimizin başındayız. Giriş niteliğindeki bu kitap yeni baskılarında eğitim ve bilim çevrelerinin öneri ve katkılarıyla daha da geliştirilecek, yeni ciltlerle bu alana olan katkımız sürecektir.

Doç. Dr. İkrâm Çınar | ikramcinar@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-0645-1895

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

GİRİŞ

(s. 1-14)

Çalışma Evreni ve Demografi.....	5
Atabek Yurdu Neresidir?	8
Coğrafya	11

2. BÖLÜM

ETNOPEDAGOJİ NEDİR?

(s. 15-28)

Giriş.....	15
Eğitim Politikası ve Etnopedagoji İlişkisi	16
Etnopedagoji ve Toplumsallaşma.....	18
Toplumsallaşma	19
Etnopedagoji.....	20
Etnodidaktik.....	27
Etnopedagojik Araçlar	27

3. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ ETNOPEDAGOJİSİ

(s. 29-50)

Ahıska ve Ahıska Türkleri.....	29
Ahıska Etnopedagojisi	31
Eğitim Araçları ve İçerik.....	32
Etnodidaktik Birikim	38
Sonuç.....	47

4. BÖLÜM

FOLKLOR VE ETNOPEDAGOJİ

(s. 51-96)

Masallar	52
Tekerlemeler	54
Ninniler	56
Yanıltmaca	57
Şoşartma	57
Türküler ve Ozanlar	58
Yaşname/Yaş Destanı	63
Maniler	64
Bilmeceler	65
Atasözleri	66
Öğütler	73
Efsaneler	76
Destanlar	84
Törelî Olmak	87
İnanışlar	90
Gelenek, Görenek ve Adetler	93

5. BÖLÜM

BİR POSOF MASALININ ETNOPEDAGOJİK YÖNDEN İNCELENMESİ

(s. 97-116)

Giriş	97
Etnopedagojinin Etkili Aracı: Masal	99
Değer ve Değerler Eğitimi	101
Masal Hakkında	102
Tartışma ve Yorum	107
Sonuç	114

6. BÖLÜM
ETNOPEĞAGOJİDE SPOR, OYUN VE OYUNCAK
(s. 117-128)

Takım Oyunları	120
Bireysel Oyunlar	122
Bıçak Oyunları.....	125
Seyirlik Oyunlar	126
Sonuç.....	127

7. BÖLÜM
ETNOPEĞAGOJİDE GÖRGÜ EĞİTİMİ
(s. 129-140)

Aile İçi Davranışların Öğretimi.....	129
Kültür Değişmelerinin Yarattığı Etnopedagojik Sorunlar	133

8. BÖLÜM
EKOLOJİK ETNOPEĞAGOJİ
(s. 141-150)

9. BÖLÜM
ATABEK YURDU'NDA BAZI KÜLTLER VE EĞİTİMİ
(s. 151-168)

Atalar Kültü: Aksakallar ve Ervah.....	152
Ekmek ve Emeğe Saygı	160
Ocak ve Ateş Kültü	162
At Kültü.....	164
Mitoloji ve Mitostatejik Etki.....	165
Psikomitoloji ve Etnopedagoji.....	167

10. BÖLÜM
ATABEK YURDU'NDA DİNSEL ETNOPEĞAGOĞI
(s. 169-194)

Yerli Türklerde Din Kültürü.....	174
Dinin Karakter Eğitimindeki Rolü	181
Ant İçmek (Yemin)	186
Dua ve Kargış	187
Dinsel Etnodidaktik	190
Din İstismarı.....	192

11. BÖLÜM
SONUÇ: İNSAN ŞEREFİ İÇİN YAŞAR
(s. 195-202)

Kaynakça.....	203
Dizin.....	211

1. BÖLÜM

GİRİŞ

“Buralar eskiden Türk’ün imiş, Türk getmiş Uruset gelmiş. Sora Urus getti, Türk geldi. Ben o vakta yetiştim. Türk fazla duramadı, getti. O ki getti, Gürci geldi. Oni de tetelediler. Aşindi Türk’ınanux. Allah’ın birliğine şükür.”

(Zihni Dede)¹

Etnopedagojinin kapsamlı tanım ve açıklamaları aşağıdaki satırlarda yazılıdır. Yine de etnopedagojiyi kısaca, “bir toplumun kendi geleneğinden getirdiği deneyimle, ülküselleştirdiği insanı elde etmek için uyguladığı çocuk yetiştirme biçimi ve bunun bilgisi” olarak tanımlamakta sakınca yoktur.

İnsanoğlunun düşünsel yolculuğu engebeli yollardan, keskin dönemeçlerden geçerek bugünlere gelmiştir. Bugün sahip olunan bilgilere uzun deneme yanılma durumları ve akıl süreçlerinin sonunda ulaşılmıştır. Mitolojik bilgi kullanımından gündelik bilgi kullanımına oradan da bilimsel bilgi kullanımına geçilmiştir. Her evrede önceki bilgiler yeni ölçütlerin eleğinden geçirilerek elenmiş, yeniden yorumlanmış, daha kaliteli bilgiler kullanılarak daha isabetli kararlar verilir olmuştur.

¹ Zihni dede, babamın amcasıydı. Kurtuluş Savaşı yıllarında, çocukken Gürcistan’ın işgalini yaşamıştı. Çocukluğumda onu yaşadığı tarihi anlatması için sıkıştırıyordum. Bir gün tarihi böyle özetledi. Tarihte onun hiçbir rolü yoktu, sanki taraf da değildi. Tarih onun önündeki ekranda yaşanıp gidiyordu ve o sadece bir seyirciydi! (İÇ)

İnsanların su ve denizle ilişkisinde kullandığı bilgilerin niteliği, yukarıdaki paragraftaki düşüncenin örneğini oluşturmaktadır. İnsanlar eski çağlarda akarsu, göl ve denizlerden değişik biçimlerde yararlanıyor, yüzüyor, sal, tekne hatta gemiler yapıyor ve kullanıyorlardı. Bunlar göz kararıyla, deneme yanılma yoluyla öğrendikleri bilgilerle yapılmış taşıtlardı ve insanların işini görüyordu. Arşimet ise suyun kaldırma kuvvetini bilimsel yolla açıklayarak, tekne ve gemilerin bilimsel hesaplarla yapılmasını sağladı. Daha güvenilir ve sağlam gemiler üretilmeye başlandı. Benzer bir örneği yönetim bilimlerinden vermek mümkündür. “Yönetim kuram ve ilkeleri” üzerine çok sayıda “Siyasetname” türü kitap yazılmış, yöneticilere yönetimin nasıl olması gerektiği üzerine “öğütler” verilmiştir. Bu öğütler deneyim ve gözlem yoluyla elde edilmiş epeyce doğru bilgilerdi ama bilimsel yöntemlerle kanıtlanmış değildi. Günümüzde, bilimsel bilginin kullanıldığı bu çağda, araştırmalar sonucu elde edilen bilimsel bilgilerin eski öğütlerin bir kısmını destekler nitelikte sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Onaylanmayan eski öğütlerin bir kısmı da belki eski ortam ve koşullarda geçerliydi, koşullar değiştiği için artık geçerliğini yitirmiş olabilir. Bu örneklerden kasıt, aynı yaklaşımla geçmişteki çocuk yetiştirme deneyimi de incelenebilir. Böylece hem kök değerler belirginleştirilebilir hem de geçmişin tortusu altında kalmış olması muhtemel olan bazı yöntem ve yaklaşımlar açığa çıkarılabilir.

Eğitim başından beri vardı. İnsanlar okul olmadan, okuryazarlığın ne olduğunu bilmeden de çocuk yetiştirmiştir. Karakter ve değerler eğitimi, beceri eğitimi, din eğitimi, estetik ve uygarlık eğitimi yapmışlardır. İnsanlar zamanla kendi ideal insan tipini oluşturmuş ve o tipi elde etmeye çalışmıştır. Ortaya koydukları kültürel ürünlere bakılırsa bir kısmının iyi bir eğitim programına sahip olduğu söylenmelidir.

Anne baba açısından tarihte eğitimin ilk ve değişmeyen amacı, çocuklara hayatta kalmasını sağlayacak bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu bilgilerden biri de çocuğun içinde yaşadığı toplumla ve